

ΛΑΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΣΤΗ ΘΑΣΟ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19ο ΑΙ.

Στάθης Ν. Κεκριδης

Το ερέθισμα για την παρούσα ανακοίνωση προκλήθηκε από δυο ανέκδοτα έγγραφα. Προέρχονται από το αρχείο του συμβολαιογράφου Παναγιώτη Χαλδέζου και έφτασαν στα χέρια μου με την ευγενική φροντίδα του συναδέλφου Κώστα Χιόνη. Και στους δυο από τη θέση αυτή εκφράζω τις εγκάρδιες ευχαριστίες μου.

Τα έγγραφα αυτά χρονολογικά σηματοδοτούν μια κρίσιμη, λόγω της μεταβατικότητάς της, περίοδο για την ιστορία της Θάσου, αν και καθεαυτά δεν έχουν να προσφέρουν βαρυσήμαντες ιστορικές πληροφορίες. Όμως παρά την πληθώρα και την ποικιλία των δημοσιευμένων θασιακών εγγράφων, όμοια, απ' όσο γνωρίζω, δεν έχουν δημοσιευθεί¹.

Από μια πρώτη ανάγνωση των κειμένων δίνεται η εντύπωση ότι πρόκειται για δυο τυπικά έγγραφα που χαρτογραφούν διαδικασίες της καθημερινότητας, αφορώντας κυρίως στις γεωργικές ασχολίες των Θασίων της δεκαετίας 1875-1885. Αν όμως εξετασθούν προσεκτικότερα και συσχετισθούν με τα ιστορικά συμφραζόμενα της εποχής εκείνης, διαπιστώνεται πως είναι ενδεικτικά του γενικότερου κλίματος που είχε διαμορφωθεί στην Οθωμανική

1. Σχετική ομοιότητα παρουσιάζει το κείμενο αποφάσεως που ελήφθη στις 12 Ιουλίου 1881 από τη Συνέλευση της Θάσου προκειμένου να εξομαλυνθούν οριοθετικές διαφορές μεταξύ των κοινοτήτων Καλής (Κακής)-Ράχης και Σωτήρος. Το κείμενο βλ. Κ. Χιόνη, Η απονομή της δικαιοσύνης στη Θάσο κατά την τουρκοκρατία, *Θασιακά* 5 (1988) 186-187. Η απόφαση εκείνη διαβιβάσθηκε στους διοικούντες το νησί με την ευχή και την παράκληση να εκτελεσθεί πιστά. Το γεγονός μαρτυρεί ότι όλη η διαδικασία αλλά και το περιεχόμενο βρίσκονταν μέσα στα πλαίσια των κοινοτικών αρμοδιοτήτων, ενώ η εφαρμογή και εκτέλεσή της ήταν αποκλειστική ευθύνη της Διοικήσεως. Αντίθετα η απόφαση των Θεολογικών ούτε εύχεται ούτε παρακαλεί, αλλά επιβάλλει στη Διοίκηση τις επιθυμίες των κατοίκων. Υπογραμμίζεται ακόμη η σημαντική διαφοροποίηση του ύφους και της πρακτικής των δύο αποφάσεων.

επικράτεια και ειδικότερα στη Θάσο. Συμβάλλουν ακόμη στην επιβεβαίωση ορισμένων πληροφοριών, που είναι ήδη γνωστές, ενώ αποσαφηνίζουν άλλες. Επιπροσθέτως, επειδή η δεκαετία 1875-1885 υπήρξε περίοδος ρευστότητας για το βαλκανικό χώρο, λόγω των επαναστατικών κινημάτων, δυο σημαντικών συνθηκών (Βερολίνου, Αγ. Στεφάνου) και των μηχανορραφιών του πανσλαβισμού, που συγκρούονταν με τα γαλλικά συμφέροντα και τον αγγλικό ιμπεριαλισμό, αποκτά ιδιαίτερη σημασία κάθε αναφορά που αποσαφηνίζει τα δρώμενα. Γιαυτό κρίθηκε χρήσιμο να απασχολήσουν το παρόν συνέδριο.

Το πρώτο έγγραφο, γραμμένο στις 24 Απριλίου 1875, είναι ένα συμφωνητικό μεταξύ 14 κατοίκων του Κάτω Θεολόγου, οι οποίοι προσέλαβαν τον Ιωάννη Σωτηρίου Παπούρη² ως δασοφύλακα με ετήσιο μισθό χιλίων (1000) γροσίων. Περιλαμβάνει λεπτομερώς τους όρους προσλήψεως και τις υποχρεώσεις των συμβαλλομένων, τα όρια της υπό επιτήρηση εκτάσεως και τις ποινικές ρήτρες που ορίζονταν για τις οποιεσδήποτε παραβάσεις ή ακόμη και τις συνέπειες της αμέλειας ή της δωροληψίας του δασοφύλακα. Στην ουσία βέβαια δεν επρόκειτο για δασοφύλακα αλλά για αγροφύλακα, αφού η βασική αποστολή του ήταν να «φυλάττη επιμελώς και αόκνως τους εντός της χώρας μας κήπους και λοιπά καρποφόρα δένδρα (*sic!*) καθώς και εκτός, οίον φραγμούς, ελαιόδενδρα από εκκοπήν τινών καταχραστών, από πυρκαϊάς εις κάθε τόπον, καθώς θα φυλάττη και τα παλαιά τυμπίγια³ εις αστρής και δεν θέλουσι πατήση αιγοπρόβατα...»⁴.

Στο τέλος του εγγράφου περιλαμβανόταν η ομόφωνη υπόσχεση των υπογραφόντων, που προφανώς εκπροσωπούσαν και τους υπόλοιπους κατοί-

2. Τον Ιωάννη Σωτηρίου Παπούρη (ο Κ. Χιόνης μεταγράφει Βαπούρη, βλ. *Θασιακά*, 5 (1988) 194-195) συναντούμε στις 18 Αυγούστου 1886 ως κατηγορούμενο ενώπιον του Πρωτοδικείου Θάσου, επειδή χρωστούσε 1160 γρόσια στο Θεόδωρο Αναστασίου, παντοπώλη στο Θεολόγο. Επρόκειτο για έναν αγράμματο και φτωχό (;) κάτοικο του Θεολόγου, ο οποίος όμως φαίνεται ως κατ' επάγγελμα χρεώστης (μπαταχτής), αφού απασχολεί το Πρωτοδικείο Θάσου για υπόθεση απλήρωτου χρέους 1450 γροσίων, ενώ και πάλι εμπλέκεται (20 Ιουνίου 1890) σε παρόμοια υπόθεση και δικάζεται από το Πρωτοδικείο (Εμποροδικείο) Θάσου για χρέος 510 γροσίων. Τότε ζητείται από τον ενάγοντα να ληφθούν ασφαλιστικά μέτρα για έναν αγρό και 20 ελαιόδενδρα, προκειμένου από την εκποίησή τους να αποπληρωθεί το χρέος. Στις 2 Ιουλίου 1888 αναγκάζεται να πουλήσει τον ημίονό του, για να πληρώσει χρέος 10,5 οθωμανικών λιρών.

3. Τυμπίγια = Περιοχές του κάμπου. Όλος ο κάμπος χωριζόταν σε τεμπίγια για να φυλάγεται καλύτερα. Στις 22-5-1903 ένα ιδιόκτητο ελαιόδενδρο της εκκλησίας του Σωτήρος, που πωλείται στον παπα-Στυλιανό, βρίσκεται στο τεμπίχι «Άγιος Ηλίας» (βλ. στον παρόντα τόμο σ. 454). Βλ. ακόμα Κ. Χιόνη, *Ανέκδοτα δικαιοπρακτικά έγγραφα της Θάσου των ετών 1731-1855*, *Θασιακά* 1 (1984) 109 και του *Ίδιου*, *Ανέκδοτα δικαιοπρακτικά έγγραφα της Θάσου*, *Θασιακά* 3 (1986) 123.

4. Βλ. έγγραφο Ι.

κους, ότι «άπαντες οι κάτοικοι δίδομεν άπασαν την εμπιστοσύνην εις τον δασοφύλακα και αν ήθελε πιάση τινα ή καταχραστήν, ή πυρκαϊάν, να μην έχωμεν το δικαίωμα να ζητώμεν μάρτυρας, αλλά αυτός ο ίδιος όποιον ήθελε μαρτυρήση να παιδεύεται ο τοιούτος καταχραστής αυστηρώς με φυλακήν και με πρόστιμα και ουδείς εξ ημών θα υπερασπισθή τινα, ει δε και ήθελε τινάς υπερασπισθή τον τοιούτον να λαμβάνη αυτός ο ίδιος την ποινήν...»⁵. Το έγγραφο κυρωνόταν με τις υπογραφές των 14 κατοίκων που είχαν επικεφαλής τον προεστό Σωτήριο Ιωάννου.

Το δεύτερο είναι ένα «συμφωνητικόν έγγραφο» υπογραμμένο, στις 14 Σεπτεμβρίου 1885, από ομάδα «αμπελάδων»⁶ Άνω και Κάτω Θεολόγου⁷ και του Γεωργίου Μπαμπούρη, ο οποίος προσλήφθηκε ως «αμπελοφύλακας» έναντι ετησίου μισθού 2200 γροσίων, που θα καταβάλλονταν σε τρεις δόσεις (ανά τετραμηνία), από τους «Γεροντάδας» Άνω και Κάτω Θεολόγου. Στο τέλος υπογράφουν ως μάρτυρες οι προεστοί και δημογέροντες Άνω και Κάτω Θεολόγου με επικεφαλής τον προεστό Ιωάν. Χαντζούδη⁸.

Ο τελευταίος όρος του εγγράφου φιλοδοξούσε να θέσει όρια ακόμη και στον αθέμιτο ανταγωνισμό μεταξύ των «αμπελάδων» καθορίζοντας ότι «ουδείς εκ των ρηθέντων αμπελάδων χείρει το δικαίωμα να τρυγήση το αμπέλιόν του⁹...πριν τη κοινή και γενική απόφασει των αμπελάδων»¹⁰.

5. Βλ. έγγραφο I.

6. Οι «αμπελάδες» της περιοχής Θεολόγου φαίνεται ότι αποτελούσαν μια άτυπη «συντεχνία» που ως ενωτικό παράγοντα, πέρα από το ομότεχνο και το κοινό συμφέρον, είχε και την αδήριτη ανάγκη αντιμετώπισεως του κοινού εχθρού, δηλαδή της αναρχίας.

7. Η ύπαρξη δυο συνοικιών και δυο κοινοτήτων (Άνω και Κάτω) στο Θεολόγο διατηρήθηκε μέχρι το 1918. Βλ. *Απ. Βακαλόπουλου*, *Ιστορία της Θάσου*, 1453-1912, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 145 και *Κ. Τσιάτα*, *Το χρονικό της κατασκευής των σχολείων του Θεολόγου στα χρόνια της Τουρκοκρατίας*, *Θασιακά* 2 (1985) 67. Οι σχέσεις των κατοίκων των δύο συνοικιών του Θεολόγου δεν ήσαν πάντοτε αρμονικές, όπως φαίνεται και από το έγγραφο του Μητροπολίτη Μαρωνείας Νικολάου (29 Ιουλίου 1909) «προς τους Μουχταροδημογέροντες, Εφοροεπιτρόπους, Προκρίτους και λοιπούς χριστιανούς Άνω και Κάτω Θεολόγου». Το κείμενο στου *Κ. Χιόνη*, *Ανέκδοτα Θασιακά έγγραφα των ετών 1837-1913*, *Θασιακά* 2 (1985) 42. Πρβλ. και *Ν. Τσιλογεώργη*, *Η ιστορία του Θεολόγου (1287-1912)*, *Θασιακά*, 8 (1992-93) 141 κ.ε.

8. Ο προεστός Ιω. Γ. Χαντζούδης προσυπογράφει ως μάρτυς ένα χρεομόλογο στις 19 Ιανουαρίου 1886 και ένα πωλητήριο έγγραφο (18 Δεκεμβρίου 1892). Βλ. *Χιόνη*, ό.π., σ. 162. Εμφανίζεται και πάλι σε πωλητήριο στις 25 Απριλίου 1893, *Χιόνη*, *Θασιακά* 2 (1985) 178 και 179.

9. Εκείνο επίσης που επιβεβαιώνεται για πολλοστή φορά είναι η ανακρίβεια της πληροφορίας του Γερμανού περιηγητή Murhard, που στις αρχές του 19ου αι. ισχυριζόταν ότι οι κάτοικοι της Θάσου δεν επιδίδονταν στην καλλιέργεια των αμπελιών. Πιο κοντά στην πραγματικότητα βρίσκεται η παρατήρηση του Cousinéry ότι η καλλιέργεια σιταριού και

Το ενδιαφέρον του μελετητή επικεντρώνεται σε δυο βασικά σημεία:

α) Στην άντληση όσων πληροφοριών περιέχονται για τη Θάσο, ειδικότερα τη Νότια, στη δεκαετία 1875-1885. Κατονομάζονται ορισμένα τοπωνύμια που ανήκουν στην ευρύτερη περιοχή του Θεολόγου, όπως π.χ. *Ποτός, Παλιόρι, Αστρίς, Άνω και Κάτω Θεολόγος, Άγιος Αντώνιος, Σγκαμνούδα, Σαλονικιό, Αλλιβαδίτζια, Καστανιά*¹¹. Επιβεβαιώνονται βασικές βιοποριστικές ασχολίες των Θασίων, όπως π.χ. η αμπελουργία και η κτηνοτροφία (κυρίως αιγοπροβάτων). Μαρτυρείται ακόμη η παρουσία και δράση του κοινοτισμού με προστούς και δημογέροντες καθώς και η ύπαρξη ορισμένων γεωργικών συντεχνιών (*αμπελάδες, χωραφάδες*).

β) Στην ανάληψη ορισμένων πρωτοβουλιών από τους κατοίκους, που εμφανίζονται να υποκαθιστούν τη Διοίκηση και αυτενεργώντας να λαμβάνουν ορισμένα μέτρα, που ανήκαν στη δικαιοδοσία της κρατικής μηχανής και αποτελούσαν στοιχειώδεις υποχρεώσεις της έναντι των πολιτών. Ανατίθενται κρατικές δικαιοδοσίες σε ιδιώτες και θεσπίζεται έτσι ένα παράλληλο με την κρατική εξουσία σύστημα αυτοάμυνας και περιφρουρήσεως των περιουσιών των Θασίων. Κάτι παρόμοιο με τις σύγχρονες «security» που οφείλουν την ύπαρξή τους στην αύξηση της εγκληματικότητας και στην αδυναμία των εντεταλμένων κρατικών οργάνων να ανταποκριθούν στην αυξημένη ζήτηση των υπηρεσιών τους.

Από τα κείμενα δηλοποιείται ότι οι κάτοικοι όχι μόνο ανελάμβαναν πρωτοβουλίες για την υπεράσπιση των δικαιών τους αλλά επέβαλαν και τη θέλησή τους στη διοίκηση. «...Και αν κανείς από τους τζομπαναραίους ήθελε παρεκτραπή, να συλλαμβάνεται παρά του δασοφύλακος και να τον φέρη ενταύθα και παιδεύεται αυστηρώς παρά της διοικήσεως δίδοντας συνάμα και πρόσθιμον όσον ήθελεν ευρεθή εύλογον παρά των κατοίκων. Και τούτο θέλη γήγη έως τρεις φοραίς, έπειτα θα έχει το ελεύθερον ο δασοφύλαξ να σκοτώνη τα όσα αιγίδια...»¹².

Είναι σαφές ότι με τον εντονότερο φωτισμό του δεύτερου ζητήματος δίνεται η ευκαιρία στον ιστορικό μελετητή να προβεί και σε γενικότερες ανα-

κριθαιριού περιοριζόταν ώστε να καλύπτουν τις ανάγκες των κατοίκων, ενώ επιδίδονταν εντατικά στην καλλιέργεια των αμπελιών και στην παραγωγή καλού κρασιού. Βλ. Α. Βακαλόπουλου, *Ιστορία της Μακεδονίας, 1354-1833*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 315.

10. Βλ. έγγραφο II.

11. Το τοπωνύμιο Καστανιά μνημονεύεται και σε άλλα έγγραφα. Βλ. Κ. Χιόνη, *Ανέκδοτα δικαιοπρακτικά έγγραφα της Θάσου*, *Θασιακά* 2 (1985) 155. Διαφωτιστική για τα τοπωνύμια της Θάσου είναι η μελέτη του Γιάννη Βαρδαβούλια, *Τοπωνύμια της περιοχής Θεολόγου Θάσου*, *Θασιακά* 7 (1990-91) 463-555.

12. Βλ. έγγραφο I.

δρομές, ώστε να συμπληρωθεί η υπάρχουσα εικόνα της Θάσου στα τέλη του προηγούμενου αιώνα. Και τα δύο έγγραφα επιβεβαιώνουν με ενάργεια ότι ακόμη και στη Θάσο, ένα κατά πάντα φιλήσυχο νησί του Βορείου Αιγαίου, όπου υπήρχε μια ιδιότυπη συγκυριαρχία Τούρκων και Αιγυπτίων, η παρακμή της οθωμανικής αυτοκρατορίας με τη συνακόλουθη διοικητική αποδιοργάνωση και χαλάρωση, άφηνε ελεύθερο χώρο για ανάληψη λαϊκών πρωτοβουλιών¹³, που συχνά, καθώς υποκαθιστούσαν την πολιτική Διοίκηση, έφταναν στα όρια της αυτοδικίας. Έπειτα θα έχει το ελεύθερον ο δασοφύλαξ να σκοτώνη τα όσα αιγίδια πατήσουν το τυμπίχι, και θα απολογούμεθα ημεείς οι κάτοικοι...¹⁴

Και μόνο το γεγονός, ότι οι κάτοικοι φθάνουν στο σημείο εξ ιδίων να πραγματοποιούν την πρόσληψη και να καταβάλλουν μισθό στο δασοφύλακα, δείχνει ότι όντως η Διοίκηση, κυρίως ως εκτελεστική εξουσία, ήταν αδύναμη να επιβάλει το νόμο και να περιφρουρήσει τα νόμιμα δικαιώματα και τα έννομα συμφέροντα των πολιτών.

Από τα κείμενα, το ύφος τους και τις λεπτομέρειες που καταγράφονται, φανερώνεται η ανησυχία και η αγανάκτηση των Θασίων εξ αιτίας ορισμένων φαινομένων που είχαν καταστεί επικίνδυνα και απειλητικά για τις περιουσίες, το μόχθο τους και την ίδια την επιβίωσή τους. Πολλές αγροτικές και δασικές παραβάσεις, καταπατήσεις αγρών και καλλιεργημένων εκτάσεων, αναρχία στη βοσκή των ζώων, παράνομη υλοτομία και άλλα ομοειδή φαινόμενα δημιουργούσαν σοβαρά προβλήματα στην αγροτική κοινωνία της Θάσου και προκαλούσαν αναταράξεις στο κοινωνικό σώμα. Το πρόβλημα οξυνόταν ακόμη περισσότερο λόγω της στενότητας των καλλιεργησίμων εκτάσεων στο νησί¹⁵. Μέσα απ' όλα αυτά αναδεικνύεται και πάλι το διαχρονικά επαναλαμβανόμενο φαινόμενο της συγκρούσεως γεωργών και κτηνοτρόφων με τον ακήρυκτο πόλεμο για την εκμετάλλευση μεγαλύτερων και ευφορότερων περιοχών. Των μεν προς καλλιέργεια, των δε προς ζωοτροφία¹⁶.

13. Για τη γενικότερη διοικητική αστάθεια στα νησιά του Αιγαίου επί Τουρκοκρατίας, βλ. *Ευαγ. Ρόζου*, Ο αιγαιοπελαγίτικος πολιτισμός στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, 21 (1978) 317.

14. Βλ. έγγραφο I.

15. Η στενότητα των καλλιεργησίμων εκτάσεων επισημαινόταν και σε έγγραφη αναφορά των Θασίων προς το χεδίβη της Αιγύπτου, στις 3 Αυγούστου 1894: «...η νήσος μας στερουμένη πεδιάδων και ποταμών ουδόλωσ είναι επιτηδεία εις γεννήματα και άλλα της γεωργίας προϊόντα, ώστε μόνος πορισμός των κατοίκων της νήσου εναπολείπεται και μένει η δένδροκομία και η ελαιοκαρπία». Το κείμενο βλ. στον *A. Bakalopoulos*, *Thasos, son histoire, son administration de 1453 à 1912*, Paris 1953, σσ. 138-142. Πρβλ. και *Θασιακά*, 3 (1986) 177-179.

16. Περισσότερα βλ. *Απ. Βακαλόπουλου*, ό.π., σ. 142.

Στα μέσα και τα τέλη του 19ου αι., παρά την βαθμιαία εξάλειψη της πειρατείας, οι παραγωγικές πηγές του νησιού αλλά και οι περιουσίες των κατοίκων απειλούνταν από την αυθαιρεσία και την ακαταστασία που επικρατούσε. Οι πηγές κινδύνου δεν ήταν πλέον εξωγενείς. Η απειλή δεν προέρχονταν από κάποιους ανεπιθύμητους επισκέπτες-εισβολείς αλλά από την απληστία ορισμένων εντοπίων ή την αμέλεια άλλων που επιβουλεύονταν το μόχθο τους. Και η απειλή επιτεινόταν, επειδή η περιρρέουσα ατμόσφαιρα ευνοούσε την επικράτηση των αντικοινωνικών στοιχείων. Η αταξία βεβαίως δεν ήταν αποκλειστικό γνώρισμα του Θεολόγου, αλλά μια κατάσταση διάχυτη σε όλο το νησί. Είναι χαρακτηριστικά όσα απευθυνόμενος προς τους προεστούς και προκρίτους του Σωτήρος επισήμαινε στις 22 Αυγούστου 1875 ο καθηγούμενος της Εικοσιφοινίσσης Νικηφόρος¹⁷. Τους παρακαλούσε να μεριμνήσουν, ώστε τα ζώα του χωριού τους να μη εισέρχονται στους μοναστηριακούς αμπελώνες και προξενούν καταστροφές.

Στις 26 Ιανουαρίου 1875 είχε εκδοθεί εγκύκλιος διαταγή¹⁸ του γενικού διοικητή της Θάσου Ιμπραήμ Ασσαφή μπέη, με την οποία δίνονταν οδηγίες προς τα κρατικά όργανα, τους προεστούς και τους κατοίκους, σχετικές με την προφύλαξη των δασών. Σύμφωνα με τη διαταγή αυτή κάθε χωριό όφειλε να διορίσει δυο δασοφύλακες, που θα επέπτευαν τα δάση από τον Απρίλιο μέχρι τον Οκτώβριο. Αργότερα, το 1885, κυκλοφόρησε δεύτερη, όμοια σε γενικές γραμμές εγκύκλιος, από τον γενικό διοικητή Μουσταφά μπέη¹⁹, που υποχρέωνε κάθε χωριό στο διορισμό ενός δασοφύλακα (κουρουτζή ή κουρτζή), με συναίνεση των κατοίκων και της Διοικήσεως.

Στην ακαταστασία της κοινωνικής ζωής της Θάσου κατά τη δεκαετία 1875-1885 συνέτεινε, καθώς φαίνεται, και η κατάργηση της προεδρίας²⁰ το 1874, γεγονός που αποδιοργάνωσε τελείως το Συμβούλιο της Θάσου και αποδυνάμωσε την εκτελεστική εξουσία²¹. Βαρύτατη ευθύνη έφερε βέβαια ο Αι-

17. Βλ. Κ. Χιόνη, *Ανέκδοτα Θασιακά έγγραφα των ετών 1769-1909*, Θασιακά 5 (1988) 118.

18. Ο Απ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Θάσου*, σ. 141, την χαρακτηρίζει ως «πρώτο πρόχειρο οργανισμό των δασών του νησιού».

19. Μεσολάβησαν ως γενικοί διοικητές της Θάσου ο Τουσουν μπέης (1880-1883) και ο Χασάν μπέης (1883-1885).

20. Περὶ του θεσμού του «προέδρου» ή «μπας τσορμπατζή» βλ. Απ. Βακαλόπουλου, *Ιστορία της Θάσου*, σ. 93 κ.ε.

21. Για τις διοικητικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις στο προνομιακό πολίτευμα της Θάσου κατά την εικοσαετία 1874-1895, βλ. Απ. Βακαλόπουλου, *Ιστορία της Θάσου*, σ. 140 κ.ε. Βλ. Κ. Χιόνη, *Η απονομή της δικαιοσύνης στη Θάσο κατά την Τουρκοκρατία*, Θασιακά 5 (1988) 162.

γύπτιος διοικητής της Θάσου, που διοικούσε άλλοτε δεσποτικά²² και άλλοτε επιδεικνυε πλήρη αδιαφορία. Οι ίδιοι οι κάτοικοι τον χαρακτηρίζαν ως «άνικανο, οργίλο, βλακώδη, ανάλητον προς παν ό,τι εν τη νήσω συμβαίνει, μορφινομανή, μηδεμίαν επιροοήν ή σέβας χείροντα υπό των κατοίκων, απρόσιτον και σχεδόν άόρατον... (αφού παρέμενε στην Καβάλα)», ζητούσαν δε την άμεση αντικατάστασή του²³. Η κατάσταση περιγραφόταν ως αφόρητη και απελπιστική, η αναρχία βασίλευε, «άφενκτος καταστροφή», κατά την έκφραση των διαμαρτυρομένων Θασίων, επαπειλούσε όλο το νησί.

Απόπειρα για διευθέτηση και τακτοποίηση των αναφυομένων προστριβών μεταξύ των κατοίκων αποτελούν όσα καταγράφονται στα υπό μελέτη έγγραφα. Οι Θάσιοι δεν επιθυμούσαν τη διάρρηξη του κοινωνικού ιστού, γι' αυτό, υπό την ηγεσία των προεστών και των δημογερόντων, αποφάσισαν να υποστούν την όποια οικονομική επιβάρυνση και να αναλάβουν σοβαρές ευθύνες έναντι της Διοικήσεως με την εξουσιοδότηση των προσλαμβανομένων οργάνων για δυναμική δράση. Έπρεπε πάση θυσία να περιφρουρήσουν τα έννομα αγαθά τους.

Δυστυχώς από τα έγγραφα δεν έχουμε πληροφόρηση για την αποτελεσματικότητα αυτών των μέτρων και των λαϊκών πρωτοβουλιών. Επιγράτησε η τάξη; Έγιναν σεβαστοί οι όροι που έθεταν τα συμφωνητικά; Υιοθετούσε η Διοίκηση τέτοιες πρωτοβουλίες; Δεν είμαστε σε θέση να απαντήσουμε με βεβαιότητα. Ανεξάρτητα πάντως από οποιεσδήποτε άλλες επιπτώσεις, τα έγγραφα βεβαιώνουν ότι οι κάτοικοι Άνω και Κάτω Θεολόγου, παρά τις κατά καιρούς διχόνοιές τους²⁴, στην περίπτωση αυτή ομονοούν και συνυπογράφουν τα συμφωνητικά, επωμιζόμενοι βέβαια την σχετική δαπάνη αλλά και τις όποιες ευθύνες.

Έμμεσα ακόμη διαπιστώνουμε ότι οι αγροί και η λοιπή ακίνητη περιουσία ανήκαν κατ' απόλυτη κυριότητα στους κατοίκους· πρόκειται δηλαδή για «μουλκικά»²⁵ κτήματα, όχι βακουφικά. Έτσι ερμηνεύεται η σχολαστικό-

22. Βλ. Α. Βακαλόπουλου, Γεγονότα στη Θάσο κατά τα τελευταία χρόνια της συγκυριαρχίας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και της Αιγύπτου σ' αυτήν (τέλη 19ου-αρχές 20ού), *Θασιακά* 6 (1989) 32.

23. Λεπτομερέστερη πληροφόρηση για τη διοικητική ανυπαρξία βλ. Κ. Λυκουρίνου, Η πολιτική κατάσταση του 1885 στη Θάσο, *Θασιακά* 6 (1989) 104-122 και Ν. Τσιλογεώργη, Η ιστορία του Θεολόγου, *Θασιακά* 8 (1992-93) 138.

24. Περισσότερα βλ. Ν. Τσιλογεώργη, ό.π., σ. 141.

25. Το ιδιοκτησιακό καθεστώς των γαιών της Θάσου απετέλεσε σημαντικό, κυρίως νομικό, πρόβλημα. Η σημασία του ζητήματος και οι απόψεις που έχουν διατυπωθεί από εγκρίτους ερευνητές, εκτίθενται στη μελέτη της Μαθ. Τσεγγελίδου, Το ζήτημα των βακουφικών ιδιοκτησιών της Καβάλας και της νήσου Θάσου, *Θασιακά* 5 (1988) 134-151.

τητα των συμφωνιών, η αυστηρότητα και το πάθος με το οποίο αγωνίζονται να υπερασπισθούν τις περιουσίες τους οι Θάσιοι.

*

Θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε, όχι αστήρικτα, ότι η δυσαρμονία της τουρκοαιγυπτιακής συγκυριαρχίας, περισσότερο ευδιάκριτη όταν η Οθωμανική αυτοκρατορία άρχισε να παρακμάζει, ήταν μια λαμπρή ευκαιρία, ώστε οι κοινότητες των χριστιανών του νησιού να αποκτήσουν μεγαλύτερη συνοχή αλλά και αποτελεσματικότητα. Η στρατιωτική -αστυνομική δύναμη εξ άλλου ήταν πάντοτε ολιγάριθμη και επομένως αδύναμη να υπερασπισθεί το νησί από έξωθεν επιβουλές αλλά και ανίκανη να επιβάλει την τάξη και να εποπτεύσει στην τήρηση των νόμων. Έτσι το κενό κάλυπταν λαϊκές πρωτοβουλίες που αποτελούσαν την έκφραση του κοινοτικού πνεύματος και μορφοποιούνταν σε ποικιλία οργανωμένων αλλά και άτυπων συλλογικών ενεργειών.

ΕΓΓΡΑΦΑ²⁶

1. 24 Απριλίου 1875. Συμφωνητικό έγγραφο που αφορά στην πρόσληψη ως δασοφύλακα του Ιωάννη Σωτηρίου Παπούρη από 14 κατοίκους του Θεολόγου. Μονόφυλλο χάρτινο, με μια κάθετη και τρεις οριζόντιες διπλώσεις, ελαφρώς φθαρμένο αλλά με σχετικά καλή και ευκρινή γραφή, διαστάσεων 0,235×0,150. Αρχείο Παναγιώτη Χαλδέζου.

Οι υποφαινόμενοι κάτοικοι Κάτω Θεολόγου εσυμφωνήσαμεν αλλήλοις και εβάλαμεν δασοφύλακα τον Ιωάννην Σωτηρίον Παπούρη με μισθόν δι' εν ολόκληρον έτος γρόσια χίλια, αριθ. 1000, με τους εξής όρους: υπόσχεται ο δασοφύλαξ Ιωάννης ίνα φυλάττη επιμελώς και αόκνως τους εντός της χώρας μας κήπους και λοιπά καρποφόρα δένδρα καθώς και εκτός οίον φραγμούς ελαιόδενδρα από εκκοπήν τινών καταχραστών από πυρκαϊάς εις κάθε τόπον καθώς θα φυλάττη και τα παλαιά τυμπίχια εις αστρής και δεν θέλουσι πατήση αιγοπρόβατα έσωθεν του παλαιού φραγμού του εντός της αστρής, ουδέ θέλουσι εξέλθη από το αμπέλιον του Κυριάκου Σταμάτη επάνω αλλά κάτωθεν από αυτό θα βόσκουσι μήτε θέλουσι πηγαίνη από τον Κούκον εις το σαλονικιών καθώς και οι κάτω τζομπάνοι δεν θέλουσιw εύγη απάνω από την καλύβαν του Σταμάτη Αναγνώστη μηδέ θα εισέλθωσι εις το σαλονικιόν και εάν κανείς από τους τζομπαναραίους ήθελε παρεκτραπή να συλαμβάνεται παρά του

26. Τα έγγραφα δημοσιεύονται χωρίς επεμβάσεις του μεταγραφέα στη στίξη, ορθογραφία κ.λπ.

δασοφύλακος και να τον φέρη ενταύθα και παιδεύεται ανστηρώς παρά της διοικήσεως δίδοντας συνάμα και πρόσθιμον όσον ήθελεν ευρεθή εύλογον παρά των κατοίκων, και τούτο θέλει γήρη έως τρεις φοραίς, έπειτα θα έχει το ελεύθερον ο δασοφύλαξ να σκοτώνη τα όσα αιγίδια πατήσουν το τυμπίχι, και θα απολογούμεθα ημείς οι κάτοικοι, προς τούτοις θα φυλάξη και ταύτα τα τυμπίχια της χώρας μας, από τον δρόμον της Σνκαμνούδας και κάτωθεν δεν θέλη πατήση αιγοπρόβατον και καθώς πηγαίνει ο δρόμος ο κάτωθεν έως τα λευκιά και Τζιμούρη τείχον και Παντελή Καθηρίδια έως τους πρήνους παλίρι, και από το άλλο μέρος Ξιδά, Αλλιβαδίτζια και καθώς πηγαίνει ο δρόμος εις της Αστρής έως Καστανιάν δεν θα έχη το δικαίωμα ουδείς των τζομπάνων να πατήση κατώστρατα, και εάν κανείς, ή από το εν μέρος, ή από το άλλο, ήθελε πατήση να λαμβάνη την προγεγραμμένην ποιήν καθώς της Αστρής. Και εάν ήθελε ο δασοφύλαξ δωροδοκηθή παρά τινος τζομπάνου ή καταχραστού τινός ή κρίψη τον καταχραστήν να τυγχάνη άκνυρος και άμισθος.

Προσέτι δίδομεν άπαντες οι κάτοικοι άπασαν την εμπιστοσύνην εις τον δασοφύλακα και αν ήθελε πιάση τινα ή καταχραστήν, ή τινα πυρκαϊάν να μην έχωμεν το δικαίωμα να ζητώμεν μάρτυρας, αλλά αυτός ο ίδιος όποιον ήθελε μαρτυρήση να παιδεύεται ο τοιούτος καταχραστής ανστηρώς με φυλακήν και με πρόστιμα και ουδείς εξ ημών θα υπερασπισθή τινά, ει δε και ήθελε τινάς υπερασπισθή τον τοιούτον να λαμβάνη αυτός ο ίδιος την ποιήν, προς τούτοις ο μισθός του δασοφύλακος θα χορηγήται παρ' ημών αναλόγως εις κάθε τετραμηρίαν, διό έγιναν δυο όμοια δι' εν και το αυτό τέλος και υποφαινόμεθα.

Τη 24 Απριλίον 1875, Θεολόγω

Έπονται 14 υπογραφές μεταξύ των οποίων οι:

Ο Προεστός Σωτήριος Ιωάννου²⁷

Παπαβασιλείου.....

Νικόλαος Βασιλείου

Δημητρός Αναγνώστου

Ματθαίος Χατζηιωάννου

Στανρόπουλος Χατζησταματίου

Γιόργιος.....

Βασίλειος Αναγνώστου

Βασίλειος Σωτηρίου

(δυσανάγνωστη)

(δυσανάγνωστη)

Ιωάννης Χατζηκωνσταντής

Βασιλικός Μουσά²⁸

Κωνσταντής Σωτηρίου

Στο περιθώριο της σελίδας σημειώνονται και τα εξής:

Επίσης και εις Ποτόν δεν θα έχωσι το δικαίωμα να πατήσουν τα αιγο-

27. Σωτήριος Ιωάννου Λαμπίρης, προεστός Θεολόγου. Περισσότερα για τη ζωή και το έργο του βλ. Κ. Χιόνη, Ανέκδοτα δικαιοπρακτικά έγγραφα της Θάσου, *Θασιακά* 4 (1987) 91 κ.ε. Επίσης στο ίδιο σ. 113 κ.ε. passim.

28. Το επώνυμο αυτό βλ. και στου Κ. Χιόνη, ό.π. σ. 118.

πρόβατα υποκάτω από τον δρόμον όπου πηγαίνει εις το μαγαζί καθώς και από το άλλο μέρος δεν θα κατεβαίνωσιν εις τα χωράφια αλλά θα περιορίζονται απάνω από του Γιαννάκου τα χωράφια εις την καλύβαν του δε Π..... Καφαντάρη χωράφια εις τον Άγιον Αντώνιον και μετά τον σαλμάν θα βόσκωσι τα μεγάλα ζώα εις τον κάμπον δέκα πέντε ημέρας και έπειτα να εισέρχονται και τα αιγοπρόβατα. Εις δε Αστρής δεν θα εισέρχονται από τον άνωθεν φράκτην μεγάλα ζώα έως τέλη Σεπτεμβρίου και μετά θα βόσκωσι τα δε αιγοπρόβατα θα είναι περιορισμένα χρονικώς.

2. 14 Σεπτεμβρίου 1885. Συμφωνητικό έγγραφο για την πρόσληψη του Γεωργίου Μπαμπούρη ως αμπελοφύλακα από τους αμπελάδες Άνω και Κάτω Θεολόγου. Χάρτινο δίφυλλο με μια κάθετη και τρεις οριζόντιες διπλώσεις, σε καλή κατάσταση, καλλιγραφημένο, διαστάσεων 0,260×0,210. Αρχείο Παναγιώτη Χαλδέζου.

Συμφωνητικόν έγγραφον.

Διά του παρόντος συμφωνητικού εγγράφου δήλον αποκαθίσταται ότι αφ' ενός μέρους οι υποφαινόμενοι κάτωθι αμπελάδες, άνω και κάτω Θεολόγου, και αφ' ετέρου ο Γεώργιος Μπαμπούρι συνεφώνησαν ως εξής:

Αον) ο ρηθείς Γεώργιος Μπαμπούρι υπόσχεται και υποχρεούται επιμελώς εις Αστρής να φυλάξη τα αμπέλια των ρηθέντων αμπελάδων επί εν ολόκληρον έτος από σήμερα.

Βον) ως μισθόν δε και αντιμισθίαν προσφέρουσι οι ρηθέντες Αμπελάδες τω Γεωργίω Μπαμπούρη δυο χιλιάδες γρόσια και διακόσια, αριθ. 2200, άτινα θα λαμβάνη το ανάλογον αυτών κάθε τετραμηνίαν από τους Γεροντάδας άνω και κάτω Θεολόγου.

Γον) τα ανωτέρω χρήματα θα διανέμονται εις τα στρέμματα των Αμπελίων.

Δον) ουδείς εκ των κατοίκων χείρει το δικαίωμα να εμβάση εντός του φραγμού των αμπελώνων παν είδος ζώων.

Εον) ουδείς εκ των ρηθέντων αμπελάδων χείρει το δικαίωμα να τρυγήση το αμπέλιόν του εις την φυτιάν του πριν τη κοινή και γενική αποφάσει των αμπελάδων.

Διό έγινε το παρόν συμφωνητικόν υπογεγραμμένον υφ' όλων των αμπελάδων όπερ δίδεται εις χείρας του αμπελοφύλακος και εις ένδειξιν υποφαινόμεθα.

τη 14η Σεπτεμβρίου 1885 εν Θεολόγω

Κατά το παλαιόν όσα χωράφια σπαρθώσι έσωθεν και έξωθεν θα πληρώνονται κατά το παλαιόν σύστημα.

Όσον δ' αφορά διά τα μουλάρια, όστις εργάζεται εντός του φραγμού των Αμπελιών οφείλουσι να τα μακροσχοινήζωσι.

Τη 14η Σεπτεμβρίου 1885 εν Θεολόγω

Οι προεστοί και δημογέροντες άνω και κάτω Θεολόγου

Ο προεστός Ιω. Γ. Χατζιούδης, μαρτυρώ

Ν. Βασιλείου μάρτυς

γεώργιος σταυρόπουλος

Αναγν. Νικήτα²⁹

(δυσανάγνωστη)

Αναγνώστης Μανώλι

Α. Μεταξενιάδης³⁰

Δημήτριος Γεωργίου

Γεώργιος Γεωργιάδης

Σωτήριος Αναγνώστου

Γεόργις τζάτα

Βασίλιος σωτηρίου

Ιω. Οικονόμου

Αναγνώστης.....

(δυσανάγνωστη)

29. Βλ. και Κ. Χιόνη, ό.π., σ. 107.

30. Εμφανίζεται σε πολλά διασωθέντα δικαιοπρακτικά έγγραφα αυτής της εποχής ως γραφέας και μάρτυρας. Βλ. Κ. Χιόνη, ό.π., σσ. 99-103 passim.

